

УДК 711.4

Здобувач **Сторожук С. С.**,*кафедра містобудування**Одеська державна академія будівництва та архітектури**науковий керівник: д. арх., проф. Панченко Т. Ф.*

АНАЛІЗ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОБЛЕМИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРИМОРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Анотація. У статті висвітлена проблема раціонального використання приморських територій. Виявлена наявність депресивних господарських територій у прибережних зонах. Розглянуті наукові роботи в галузі розвитку і планувальної організації приморських міст з рекреаційним освоєнням занедбаних господарських територій.

Ключові слова: приморські міста, прибережні зони, депресивні господарські території, рекреаційне освоєння.

Берегова зона приморських міст є найбільш цінною її територією, яка використовується для розміщення найбільш важливих і значущих об'єктів, які формують систему загальноміських громадських та рекреаційних центрів.

В результаті цього, на державному рівні, здійснюються важливі комплексні програми та проекти регіонального розвитку, зокрема, «Комплексна схема планування територій курортно-оздоровчого і рекреаційного призначення Одеської області» (Діпромисто, 2006) та інші, у яких вирішуються актуальні завдання регіону. Визначено також «Перелік видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів» (Постанова Кабміну України, 1996р.), що стосується охорони, раціонального використання та «резервування» цінних земель, у тому числі і в приморських регіонах.

Містобудівному розвитку і планувальній організації приморських міст на території України присвячено наукові роботи на прикладах Азово-Чорноморського узбережжя таких вчених, як – А.Г. Омшанська, А.М. Давидов, В.В Сідорова, В.Л Глазирін, В.М. Онищенко, І.І. Іонов, І.О. Лавлинська, Н.М. Яременко, О.Є. Богомоллов, О.Ю. Пантюхіна, С.В. Шешукова, Т.Ф. Панченко.

У наукових роботах В.М. Онищенка та О.Ю. Пантюхіної вперше представлено типологію приморських територій та міст, як основу планувального структурування та екологічно збалансованого природно-антропогенного розвитку і функціональної диференціації територій [1, 2]. У дисертації С.В. Шешукової досліджено систему громадського обслуговування

курортних міст; результатом її роботи є рекомендації щодо визначення параметрів елементів систем обслуговування і, особливо тих, які формуються в пляжній і прибережній зонах (набережні, бульвари, парки і т.д.) [3].

Російський науковець І.І. Іонов піднімає актуальне питання: архітектурно-планувальної організації приморських курортів у взаємозв'язку з раціональним використанням природних ресурсів. Стихійне освоєння курортних зон призводить або до значного недовикористання пляжних і територіальних ресурсів, або перетворює їх у суцільну забудову, що різко погіршує умови відпочинку і порушує екологічну рівновагу природи. Результатом цього дослідження стала розробка науково обґрунтованих принципів планування та забудови приморських курортів на основі раціонального використання природних ресурсів і застосування в забудові великих комплексів курортно-оздоровчих установ, а також розробка методики застосування цих принципів у практиці проектування [4].

Естетичні та композиційні проблеми містобудівного розвитку приморських міських агломерацій на прикладі м. Одеси досліджені в дисертаційних роботах В.Л. Глазиріна, Н.М. Яременко, О.Є. Богомолва. Автори розглядають питання важливості архітектурно-планувального формування громадських центрів Одеси та організації прибережних територій приморських міст [5, 6, 7]. Виявлено основні проблеми забудови Одеського узбережжя: стихійне будівництво без урахування загального взаємозв'язку та пріоритетних потреб міста, некоректне ставлення до найцінніших прибережних територій, необхідність у реконструкції та модернізації промислової та курортно-рекреаційної зони. Важливими результатами цих робіт є пропозиції щодо композиційного вирішення забудови узбережжя Одеси.

Проблеми формування рекреаційних комплексів у прибережній смузі приморських курортів на прикладі південного берега Криму досліджені в дисертаційних роботах А.Г. Омшанської, А.М. Давидова, В.В. Сідорової. Вони піднімають проблеми несприятливих тенденцій будівництва в історично сформованій курортній зоні прибережної смуги Кримського узбережжя; звертають увагу на недотримання законів щодо обмеження господарської діяльності та дотримання водоохоронного режиму, що призводить до екологічних проблем: деградації зелених зон, руйнування унікального берегового ландшафту, скорочення пляжів та територій зон масового відпочинку за рахунок збільшення стихійної забудови узбережжя. Розглядаються проблеми категорії «неорганізованого» відпочинку у приморських населених пунктах, який у 4 рази більше, ніж «організований» відпочинок у стаціонарних закладах. При цьому, зроблено акцент на недостатньо розвинену сферу громадського

обслуговування з урахуванням значного контингенту сезонно відпочиваючих [8, 9, 10].

Проаналізувавши сучасний стан освоєння, наприклад, приморського узбережжя Криму, автори розробили наукові методи, принципи та практичні рекомендації щодо функціонально-планувальної організації та архітектурно-просторового формування прибережної смуги приморських курортів.

У рамках проекту ЄС «Співпраця щодо довкілля Чорного моря: Грузія, Молдова, Росія, Україна» у своїй монографії «Рекомендації з планування території прибережної смуги морів» її автор Т.Ф. Панченко, характеризує Азово-Чорноморський регіон України та визначає його основні проблеми [11], такі, наприклад, як промислове перевантаження та забруднення поверхневих вод прибережної смуги Чорного та Азовського морів, що є причиною проживання більше 40% населення регіону у зоні потенційної небезпеки від різних джерел техногенного характеру (рис. 1). На основі цих рекомендацій було запропоновано розроблення, погодження та затвердження спеціальної «Схеми планування території прибережної смуги морів».

Розташування об'єктів антропогенного навантаження та характеристика забруднення поверхневих вод прибережної смуги Чорного та Азовського морів

Рис. 1. Розташування об'єктів антропогенного навантаження та характеристика забруднення поверхневих вод прибережної смуги Чорного та Азовського морів.

Представлені вище роботи мають спільну містобудівну спрямованість, однак, при всіх відмінностях завдань, що в них вирішуються, залишилися не

дослідженні питання, що дозволяють виявити основні проблеми, які потребують додаткових досліджень, до яких відносяться:

- необхідність детального вивчення «специфіки поліфункціональності господарської структури» приморських міст;
- актуальність вирішення «екологічних завдань», пов'язаних з наявністю значних ділянок промислової забудови на прибережних територіях, у тому числі «депресивних господарських територій»;
- раціональність освоєння на основі «нових просторових моделей» прибережної смуги міст і регіонів, подолання високого рівня лінійної урбанізації для узбережжя;
- своєчасність «реформування систем громадського обслуговування» в приморських поселеннях, методами «заміщення функцій «депресивних» об'єктів» і територій, на «перспективні курортно-рекреаційні» функції.

Ці та інші проблеми безпосередньо відносяться до «депресивних господарських територій». Наявність багатофункціональних господарських територій у межах приморських міст, що виникли в результаті їх індустріального розвитку, у період спаду економіки призвела до величезної кількості депресивних ділянок в найбільш цінних прибережних зонах, що сьогодні є великою екологічною проблемою. Цій проблемі присвячено ряд наукових робіт А.І. Соколова, І.І. Соколова, І.М. Лобова, К.В. Лазарева, М.К. Шолуха, Н.Н. Сініциної, С.С. Фролова, С.Х. Баймуратовим, Т.І. Задворянской, Ю.В. Лубенченко та інших. Авторами вивчено занедбані промислові території можливості їх архітектурно-ландшафтної реабілітації та використання у рекреаційних цілях для підвищення оздоровчого потенціалу регіону. Проблема реабілітації порушеного міського середовища є актуальною і для зарубіжних досліджень, здійснених в різних країнах, що обумовлено скороченням вільних територій для містобудівних цілей і погіршенням екологічного стану природного оточення: Charry I-P., Petz U., Sumien T. та інші. Базуючись на наукових працях А.І. Соколова, І.І. Соколова, К.В. Лазарева та Т.І. Задворянской, в яких вирішуються проблеми формування рекреаційних територій у великих прибережних містах [12-15], розроблено архітектурно-ландшафтні методи відновлення екологічної рівноваги та підвищення естетичної привабливості деградованих територій у зонах впливу великих міст та принципи планувальної організації існуючих міських територій, формування нових рекреаційних утворень регіонального значення з урахуванням: а) збільшення площі рекреаційних територій за рахунок «незручних ділянок»; б) оптимізації загальної планувальної структури прибережних міст; в) розвитку рекреаційних утворень малих форм на комерційній основі приватного підприємництва; г) поліпшення екологічних умов сформованого житлово-рекреаційного середовища.

Найбільш повно особливості перетворення «незручних територій» досліджені в науковій праці Т.І. Задворянскої. На основі комплексного підходу виявлено закономірності містобудівного освоєння незручних територій у процесі розвитку міста; проаналізовано характер змін функціональних характеристик міських територій; сформульована концепція містобудівного регулювання функцій міських земель з урахуванням досліджених динамічних показників. Ця робота фахово розкриває всі аспекти теми дослідження, однак стосується більш узагальнених містобудівних чинників без детального моделювання рекреаційних функцій.

Таким чином, в результаті аналізу та узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо рекреаційного освоєння депресивних (незручних, занедбаних тощо) господарських територій прибережних міст, можна зробити висновок, що проблема і тема наукового дослідження щодо рекреаційного освоєння депресивних господарських територій приморських міст є актуальною і своєчасною, для вирішення якої необхідно дослідити такі основні містобудівні аспекти:

- 1) екологічний – вивчити сучасний стан депресивних господарських територій в прибережних містах в умовах морського узбережжя;
- 2) функціонально-планувальний – здійснити проектний аналіз планувальної організації, функціонального зонування прибережних територій приморських міст;
- 3) структурно-виробничий – виявити регресивний стан виробництва і промислової забудови на сучасному етапі суспільного розвитку;
- 4) архітектурно-естетичний – визначити наукові підходи до підвищення естетичного рівня як промислової, так і рекреаційної та житлової забудови, з урахуванням функцій, засобів перетворення, перепрофілювання та реконструкції;
- 5) соціально-економічний – встановити механізм зниження рівня урбанізації прибережної смуги до оптимального створення територіальних «резервів» для перспективного розвитку рекреаційних зон та зменшення дефіциту земельних ресурсів для нового будівництва.

Література

1. Онищенко В. М. Містобудівні принципи приморських міст (в умовах Азово-Чорноморського регіону). Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури. Київ – 2010.
2. Пантюхіна О. Ю. Принципи та методи формування приморських територіальних систем туризму (на прикладі Північно-Західного

Причорномор'я). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури. Київ – 2012.

3. Шешукова С. В. Принципи формування систем громадського обслуговування в приморських курортно-рекреаційних зонах. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури. Київ – 2011.

4. Ионов И. И. Методика архитектурно-планировочной организации приморских курортов (на примере курортов Черноморского побережья). Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата архитектуры. Москва, 1975.

5. Глазырин В. Л. Архитектурно-планировочное формирование общественных приморских центров в структуре Одессы и ее городской агломерации. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата архитектуры. Киев – 1998.

6. Яременко Н. М. Архітектурно-планувальна організація прибережної забудови приморських міст України (на прикладі м. Одеса). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури. Київ – 2007.

7. Богомоллов О. Є. Архітектурно-планувальне формування яхтових комплексів. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури. Київ – 2008.

8. Омшанська А. Г. Науково-методичні засади формування житлово-рекреаційних комплексів в приморських населених пунктах. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури. Київ – 2015.

9. Давыдов А. Н. Архитектурно-пространственное формирование приморских курортов. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата архитектуры. Киев – 1992.

10. Сідорова В. В. Принципи функціонально-планувальної організації прибережної смуги приморських курортів (на прикладі Великої Алушти). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури. Полтава – 2014.

11. Панченко Т. Ф. Рекомендації з планування території прибережної смуги морів (друга редакція). Guidelines on territorial planning in coastal zone (version 2). Kyiv, August 2009.

12. Соколов А. И. «Организация городских рекреационных территорий крупных городов Волгоградской агломерации (на примере г. Волгограда и г. Волжского). Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата архитектуры. Волгоград – 2008.

13. Соколов И. И. Принципы формирования рекреационных территорий Нижнего Поволжья. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата архитектуры. Волгоград – 2004.

14. Лазарев К. В. Методы архитектурно-ландшафтной реабилитации нарушенных территорий. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата архитектуры. Москва – 2003.

15. Задворянская Т. И. Ландшафтно-градостроительная организация рекреационных зон в структуре прибрежных территорий крупных городов (на примере г. Воронежа). Диссертация на соискание ученой степени кандидата архитектуры. Воронеж 2009.

Аннотация. В статье обозначена проблема рационального использования приморских территорий. Выявлено наличие депрессивных хозяйственных территорий в прибрежных зонах. Рассмотрены научные работы в области развития и планировочной организации приморских городов с рекреационным освоением заброшенных хозяйственных территорий.

Ключевые слова: приморские города, прибрежные зоны, депрессивные хозяйственные территории, рекреационное освоение.

Abstract. The article outlines the problem of rational use of coastal areas. The presence of depressed economic areas in coastal zones is identified. Scientific works in development and planning organization seaside towns with recreational development of abandoned economic areas is considered.

Keywords: coastal cities, coastal areas, depressed economic areas, recreational development.